

De overkant van de spiegel

Susannah Stracer
De overkant van de spiegel
Roman

2021
Het huis
TERPSICHORE

Copyright © Susannah Stracer 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 9789464484274

Donderdag 10 januari 1980

Ze harkte met gespreide vingers door haar haren, die zwaar en stijl over haar schouders vielen, stond op uit haar bureaustoel en gaf, een opkomende golf van duizeligheid bedwingend, een harde klap op de toetsen van de schrijfmachine. Daarop liep ze naar het venster en drukte haar gezicht tegen het naar regen en nicotine ruikende glas.

Haar adem deed het glas beslaan. Met een broeierige, moeilijk te doorgronden fascinatie observeerde ze het opdoemen van de lantarens en de flats aan de overkant uit de grijze nevelvlek. Vervolgens dwaalde haar blik een poos door de weerspiegeling van haar eigen verlichte huiskamer, tot ze uiteindelijk zichzelf in de ogen staarde. De blik was vertrouwd, maar het gezicht herkende ze nauwelijks.

‘Hallo Louise,’ fluisterde ze vanuit het diepst van haar keel, zodat het glas opnieuw besloeg, ‘lieve, lieve Louise, wat is er toch van je geworden?’ Het was misschien het geschikte moment om in tranen uit te barsten, maar het begon erop te lijken dat ze die kunst was verleerd.

‘Louise,’ herhaalde ze ernstig, ‘ik haat je. Ik beklaag je. Ik heb je lief, zo verschrikkelijk lief...’ Ze naderde aandachtig het glas met haar lippen en drukte er een kus op. ‘Een tongzoen van mijn spiegelbeeld; het lijkt zoiets natuurlijks en vanzelfsprekends, maar zelfs in een gedroomde werkelijkheid blijft het glas ondoordringbaar zolang je het niet aan scherven slaat...’

Ze bezag zichzelf van een afstandje en stelde zich voor dat haar spiegelbeeld uit de ruit stapte en haar als een levende aanwezigheid in de armen nam. Ze zouden elkaar intiemer liefhebben dan tussen twee verschillende individuen ooit mogelijk zou zijn. Ze kenden elkaars geheimste gedachten – voor zichzelf had ze geen zwakke plekken te verbergen.

‘O Louise, je bent een sublieme narciste,’ fluisterde ze, ‘maar je hebt een zwakke plek te verbergen, zelfs voor jezelf. Je ongewassenheid is het stadium waarin lichaamsluchtjes nog erotisch zijn al dagen voorbij. Je zou terugdeinzen voor jezelf wanneer het daadwerkelijk tot een ontmoeting kwam...’

Het was waar: ze stonk. Ze kon de daadkracht niet opbrengen om zich uit te kleden en die kille betegelde douchecel binnen te gaan. Ze zag op tegen de aanblik van haar naaktheid in de manshoge spiegel, en het was alsof ze met het vuil haar laatste bescherming verloor. Lag het aan het isolement dat ze de regie over haar doen en laten compleet leek te verliezen? Het begon er in elk geval sterk op te lijken dat ze haar talent voor eenzaamheid had overschat.

Vijf weken hield ze het nu vol, dat nonnenbestaan achter de schrijfmachine. Ze had zich lens gewerkt aan iets dat er met de dag hopelozener begon uit te zien: een roman waar *alles* in stond, een magnum opus, de ultieme rechtvaardiging van het bestaan van Louise Nachtegaal. De eenzaamheid had haar ertoe in staat moeten stellen, maar ze zag er geen gat meer in. Zestig pagina's houterig proza, een verhaal dat onverbiddelijk was doodgelopen, meer had ze niet bereikt. De mislukking deed pijn; alsof ze voor het oog van de wereld door een zelfgetimmerd voetstuk was gezakt. Hoewel ze geen mens in vertrouwen had genomen over haar ambities, voelde het als een publiekelijke afgang.

'Alles plakt,' dacht ze, 'ik moet echt niet veel langer wachten, of ze komen me halen met de ontsmettingswagen. Wanneer heb ik eigenlijk voor het laatst gedocht? Twee weken geleden? Alleen af en toe een washandje tussen mijn benen door gehaald om de ergste branderigheid te verdrijven. Gezwollen klitje, te zeer voor vingertoppen. Een tong zou nog net gaan, maar zelfs mijn spiegelbeeld zou ervoor bedanken om in zo'n moordhol af te dalen...'

De spiegel in de douche was meedogenlozer dan het vensterglas. Vaalwit en afgeleefd zag ze eruit, haar ogen glansloos en omwald, haar haren in stroeve slierten hangend langs haar wangen. Ze overwon de neiging om te vluchten. Haar broek, hemdje, shirt en trui stroopte ze van haar lijf en schopte ze een voor een in een hoek. Nogmaals bekeek ze zichzelf in de spiegel, probeerde die indruk van dodelijke vermoeidheid te verzachten door haar haren naar achteren te strijken en met de handen als Sint Sebastiaan boven het hoofd geheven zichzelf toe te lachen. De warme okselgeur die opsteeg was niet volstrekt onaangenaam, maar haar ongeschorenheid deed haar opnieuw beseffen hoé lang ze inmiddels bezig was zichzelf te verwaarlozen.

Een laatste vlaag van verlangen om zich weer in haar groezelige kleren te hijsen en alsnog terug naar de kamer te vluchten wist ze te weerstaan. Ze wierp nog een blik op de naakte Louise in de spiegel,

tuitte haar lippen in een moedeloze luchtkus en draaide de kranen open. Nog een laatste zelfoverwinning volgde toen het water op temperatuur was gekomen en het moment was aangebroken om de douchecabine binnen te stappen – een korte huivering; ze stond in de straal. Het was alsof ze van de ene seconde op de andere van een jeukende tweede of derde huid werd verlost. Roerloos stond ze een poos in haar eigen omhelzing, liet haar plas stromen en haar gedachten overstemmen door het geruis en gespetter. Tenslotte nam ze de shampoofles, goot een flinke hoeveelheid uit over haar hoofd en begon met beide handen in haar haren te kneden. Het water was donker bij het uitspoelen; ze constateerde het met een gevoel dat op geluk leek. Nadat ze zich met lome bewegingen van top tot teen gewassen had liet ze zich zakken in de ondiepe granieten kuip, sloeg haar armen om haar knieën en liet zich wiegen, veilig ingebed in een placenta van warm water. Toen ging de bel.

‘Loop naar de verdommenis!’ riep ze. Haar eerste reflex om overeind te komen wist ze te bedwingen, maar de bel ging nog eens en nog eens.

‘Donder toch op...’ voegde ze er aan toe, maar in haar eigen oren klonk dat al wat wanhopig en nauwelijks overtuigend. Bij de vierde keer kwam ze moeizaam overeind, klapte het douchegordijn opzij en nam haar horloge bij het bandje van de klapstoel waarop ze het had neergelegd. Het was half tien. Weifelend legde ze het terug en strekte haar hand uit naar de kranen. Open doen of laten bellen? Het leek bijna voorbestemd dat er juist gebeld werd nu ze de moed had gevonden om dat aroma van verwaarlozing van zich af te spoelen. En was haar malaise niet voor een groot deel veroorzaakt door die geforceerde eenzaamheid? De bel ging voor de vijfde maal. Ze draaide de kranen dicht en stapte uit de kuip.

Er was geen handdoek. Ze keek rond, maar er was niets voorhanden waarmee ze zich, al was het provisorisch, zou kunnen afdrogen. Ze had bij de centrale verwarming willen gaan zitten, naakt opdrogen, om zich vervolgens op haar gemak te ontharen, te poederen, te parfumeren en de rest van de avond gehuld in iets ruims en warmes in haar leesstoel door de brengen. Bij gebrek aan iets anders haakte ze het douchegordijn los en wikkelde zich erin. Een spoor van druppels achterlatend klapwiekte ze naar de voordeur. Opnieuw ging de bel.

‘Joehoe!’ riep ze, maar ze kwam op hetzelfde ogenblik tot de conclusie dat ze dat niet weer moest doen. Ze had geen Joehoe-stem. Ze opende de deur. De zware gestalte op de mat herkende ze niet

onmiddellijk, maar dat die deur beter dicht had kunnen blijven was haar zelfs vóór de eerste vluchtige oogopslag al duidelijk.

‘God wijfke,’ klonk het, ‘stond je onder de douche? Had dat even gezegd, dan was ik een andere keer gekomen. Nee zeg, je bent helemaal nat!...’

De ijsmuts werd afgezet, de sjaal losgewikkeld. Hoe had ze ook kunnen hopen op zoiets als *leuk* bezoek – wie had ze daarbij in vredesnaam voor ogen gehad? Ze wist het niet, maar in geen geval deze maatschappelijk bewogen vleesklomp, Thérèse Dijkstra, met haar stem als een knorhaan, haar emancipatiepraat, haar uit rancuneuze ismen samengestelde wereldbeschouwing, om nog te zwijgen van dat beledigende *wijfke*, waarin alles besloten lag wat ze – in haar eigen ogen en die van haar spiegelbeeld – níét was en ook voor geen goud wilde zijn.

‘Thérèse,’ zei ze mat, ‘eh, hallo...’

‘Louise, wijfke!’ Thérèse plaatste drie omzichtige kussen op haar druipende wangen en stapte over de drempel. ‘Ik moest toevallig in je straat zijn en omdat ik je toch al een poos wilde spreken...’

Wanneer had ze Thérèse voor het laatst gesproken? Een jaar geleden? Twee? Ze wist het niet meer; lang genoeg in ieder geval om de hoop te rechtvaardigen dat ze definitief uit haar leven verdwenen was. Zonder dat er een ruzie of een scene aan vooraf was gegaan moest het haar duidelijk zijn geworden dat er tussen hen nooit iets te bespreken was geweest en ook nooit zou zijn. Maar nee, daar was ze weer; ongegeneerd kwam ze haar huis binnenstampen, besmette zelfs zwijgend nog de stilte met vulgariteiten, bracht de kou van buiten als een ijzig lichaam het huis in. Louise sloot de deur en keek rillerig toe terwijl Thérèse voor de spiegel haar jas losknoopte en een kam door het stugge, rossige haar trok.

‘Ik ga me even afdrogen,’ zei ze en ze verdween haastig in de slaapkamer. Daar stroopte ze het kil geworden plastic van zich af en haalde een badhanddoek uit de kast, die ze om haar schouders sloeg. Zittend op de rand van het bed staarde ze een poos naar de gesloten deur waarachter ze Thérèse neuriënd de woonkamer hoorde binnengaan. Wát moest dat mens van haar? Het haar gewoon te vragen leek de oplossing, maar ze wist bij voorbaat dat ze daar niet toe in staat zou zijn, uit een volstrekt onredelijke en hoogst onpraktische angst om een onwelkome bezoeker zich daadwerkelijk onwelkom te doen voelen.

Bij het afdrogen bleven grauwe rolletjes achter op haar huid. ‘Het verval is in volle gang,’ dacht ze, ‘zevenentwintig ben ik en nu al in staat van ontbinding...’ Ze begon zich aan te kleden, zonder zich te haasten. Een blik in de spiegel overtuigde haar ervan dat het met het verval nog meeviel. De vluchtige streling van haar vingertoppen over de gladde stof van haar onderbroek veroorzaakte een tinteling in haar onderbuik die haar opnieuw het licht wanhopige verlangen bezorgde om het lichaam aan de overkant van de spiegel aan te raken, te kussen en te proeven.

Nadat ze een schone spijkerbroek had aangetrokken en haar haren geföhnd en geborsteld, camouflerde ze de laatste sporen van vermoeidheid op haar gezicht met wat poeder en ging vluchtig met de mascararoller langs haar wimpers. Ze inspecteerde nogmaals haar uiterlijk in de spiegel, bracht nog wat groenige oogschaduw op, besepte toen dat ze alleen nog bezig was de confrontatie met Thérèse uit te stellen en dwong zich om de spiegel de rug toe te keren. Geruisloos opende ze de deur, na eerst nog het douchegordijn te hebben opgeraapt en opgevouwen.

Thérèse zat in de leesstoel bij het raam. Haar jas had ze over het bureau gedrapeerd, de sjaal en ijsmuts in een hoek gegooid en op de radiator stonden haar vetleren veterschoenen een klamme geur te verspreiden. De kamer, toch al enigszins in wanorde door de verwaarlozing van de afgelopen weken, lag erbij als een pleisterplaats voor landverhuizers.

‘Louise, wijfke!... Ik vroeg me al af waar je bleef.’

Ze mompelde iets dat ook in haar eigen oren onverstaanbaar was en bleef midden in de kamer staan, onwennig als was *zij* de onwelkome bezoeker.

‘Zal ik koffie zetten?’ vroeg ze tenslotte.

‘Nou, om je de waarheid te zeggen; ik heb thuis al een paar koppen gedronken. Heb je niet iets sterkers? Een glaasje sherry zou ik niet afslaan...’

‘Ik zal kijken wat ik in huis heb,’ zei Louise. In de keuken maakte ze voor zichzelf een kop poederkoffie en knielde neer voor een van de keukenkastjes, waarin ze de onaangebroken flessen uit een serie achtereenvolgende kerstpakketten bewaarde: port, advocaat, sherry... Ze koos een fles uit, verwijderde het metalen omhulsel met het broodmes en keerde ermee terug in de kamer.

‘Heerlijk, wijfke. Daar was ik aan toe...’ Bij gebrek aan sherryglazen zette ze een limonadeglas voor Thérèse neer en schonk dat halfvol.

‘En Louise, hoe gaat het met je de laatste tijd?’

‘Mijn koffie staat nog op het aanrecht,’ mompelde ze en ze ging terug naar de keuken, met Thérèses fronsende blik voelbaar in haar rug. Even draalde ze nog bij het keukenraam, toen ging ze met de beker in beide handen de kamer weer binnen en nam tegenover Thérèse plaats op de ribfluwelen bank.

‘Ik las altijd je rubriek in de Bazuin, maar de laatste tijd kom ik je er niet meer in tegen. Je bent er toch niet voorgoed mee opgehouden, wijfke?...’

Ze had Thérèse willen vragen haar geen *wijfke* te noemen, maar de vraag vaagde het kleine beetje assertiviteit weg dat ze had weten te verzamelen. Ze staarde wat verward naar haar knieën, haalde haar schouders op, mompelde bijna onhoorbaar: ‘Ik heb een paar weken vakantie...’

‘Vakantie? Wijfke, je bent te benijden. Maar ik mis ze hoor, die stukjes, al wil dat nog niet zeggen dat ik het altijd eens ben met wat je verkondigt – die keer bijvoorbeeld toen je beweerde dat een manlijke directeur meer prestige heeft dan een vrouwelijke. Nou, je had mijn collega’s op het wijkcentrum moeten horen toen ik het ze voorlas...’

‘Dat heb ik nooit zo gezegd,’ zei Louise, ‘ik heb alleen maar geprobeerd de kippendrift te verklaren waarmee al die directrices zich tegenwoordig directeur laten noemen. Alsof het een soort eretitel is...’

‘En waarom zou een vrouw geen recht hebben op een eretitel?’ informeerde Thérèse met opgetrokken wenkbrauwen, ‘ik vind dat zó’n onzinnige opvatting...’

‘Ja, ‘t is wel goed...’ mompelde ze. Thérèse wilde er nog iets aan toe voegen, maar leek zich plotseling bewust te worden van de wrevel in haar stem. ‘Is het goed als ik me nog eens inschenk?’ vroeg ze, ‘ik ben compleet uitgedroogd.’

‘Je gaat je gang maar...’ Kritisch keek ze toe hoe Thérèse het glas tot de rand volschonk en naar haar lippen bracht.

‘Het was trouwens maar een zijdelingse opmerking,’ zei ze, niet omdat ze geen genoeg van de kwestie kon krijgen, maar omdat ze de stilte die viel nadat Thérèse de fles had neergezet niet goed verdroeg. ‘Ik schrijf over culturele dingen; boeken in de eerste plaats, níet over directeuren en directrices. Het zal me in feite een rotzorg zijn wat ze in dat wereldje allemaal aan mallotigheden uitdenken...’

Nog steeds klonk in haar stem de irritatie, die als bescherming zou hebben kunnen dienen als ze zélf maar immuun was geweest voor de erdoor veroorzaakte kilte. Thérèse zette haar glas neer, nam het weer op, liet de sherry in het glas circuleren en rook eraan.

‘Waar ik eigenlijk voor kwam...’ Louise stak een sigaret op en keek haar in kille afwachting aan. ‘Ja, ga verder,’ zei ze, zware rookstralen uit mond en neus stotend.

‘Aanstaande zondag zijn Leendert en ik een jaar bij elkaar...’

Wie voor de duivel was Leendert nou weer? Thérèse ving haar gefronste blik op. ‘Leendert is mijn partner,’ haastte ze zich te verklaren, ‘m’n vrijer zogezegd. Ik kende hem al hoor, vluchtig via een kennis, maar tot een relatie is het pas later gekomen. Leendert Jongnikkel; weet je zeker dat je hem niet kent? Hij is op zoveel gebieden actief, en jij met je culturele belangstelling... Enfin, om to the point te komen: een jaar is toch best een hele mijlpaal en Leendert en ik hebben allebei zoiets van het leven is er om nú geleefd te worden en niet over vijf of tien jaar – als ze de hele boel tegen die tijd tenminste nog niet hebben opgeblazen. Daarom hebben we besloten om het te vieren met een knalfeest, aanstaande zondag, waarop iedereen die we kennen welkom is; Leenderts vrienden, mijn vrienden...’

‘Je gaat je gang maar,’ zei ze uitgeput, ‘maar wat heb *ik* daarmee te maken?’

‘Zou je ook willen komen?’ verduidelijkte Thérèse.

‘Willen komen?’ Ze schrok op. ‘Hoezo... ik bedoel, kwam je daarvoor?’

‘Eigenlijk wel een beetje... Ja, ik weet het, het is schandalig dat ik niet al veel eerder bij je langs ben geweest, maar je weet hoe het soms gaat in het leven: druk, druk, druk; je hebt vaak nauwelijks nog gelegenheid om er een sociaal leven op na te houden. En dan is er ook nog Leendert. De meeste mensen beseffen dat niet zo, maar een relatie is iets waar aan gewerkt moet worden, Louise, niet af en toe een beetje maar doorlopend en met volle inzet...’

‘Ik heb het druk...’ mompelde Louise nors.

‘Ach kom wijfke, je zegt net zelf dat je vakantie hebt!...’

Inderdaad, dat had ze gezegd; het viel onmogelijk te ontkennen. Was het niet te krankzinnig voor woorden dat ze zich in haar eigen huis als een soort oplichtster in haar uitspraken moest laten verstrikken? Ze drukte haar sigaret uit in de asbak en stak onmiddellijk een nieuwe op. ‘Ik zal erover nadenken,’ zei ze nerveus. Als ze er Thérèse de deur mee uit kreeg wilde ze wel een vage belofte doen –

ondertussen vervloekte ze de angst voor onaangenaamheden, die haar verhinderde om gewoon te zeggen dat ze er *geen zin* in had.

‘Fantastisch! Iedereen zal het enig vinden als je van de partij bent. Had ik trouwens al verteld dat Leendert ook een geweldige fan is van je stukjes? À propos, we hebben besloten om het feest een hoofdelijk omgeslagen karakter te geven, als een alternatief soort van Dutch treat bij wijze van spreken, wat inhoudt dat alle gasten van tevoren vijftien gulden in de feestpot...’

Een paar seconden zat ze roerloos en staarde langs de vuurkegel van haar sigaret de kamer in. Was *dit* dan het moment om in hysterie uit te barsten, op te springen en met overslaande stem te roepen dat ze naar de hel kon lopen met haar rotfeest, haar hoofdelijk omgeslagen karakter, haar Leendert Jongnikkel en alles wat ze nog meer aan ongevraagde rottigheid haar huis had binnengedragen? Ze nam een slok van haar koud geworden koffie, inhaleerde een mond vol tabaksrook en stond op.

‘Ik zal kijken wat ik in huis heb...’ zei ze toonloos. Ze kón nog terug, maar ze wist dat ze, tenzij zich inderdaad een aanval van spontane hysterie aandiende, niet de moed zou hebben om Thérèse duidelijk te maken hoe ze over haar uitnodiging dacht. Uit haar portemonnee haalde ze een briefje van tien en twee rijksdaalders, die ze haar zwijgend overhandigde. Laf was ze, ongelofelijk laf. Ze voelde zich bevuild, in haar eigen huis verdacht gemaakt en de quasifeministische les gelezen, gehanteerd alsof ze een weerzinwekkend geheim te verbergen had.

‘Dank je wijfke, ik ben zó blij dat je komt...’ Thérèse stak met een rechthebbend gebaar het geld in de borstzak van haar gestreepte mannencolbert en strekte haar hand uit naar de sherryfles. ‘Ik schenk me nog eens in, als je het goed vindt. Sigarettenrook slaat me altijd op de keel...’

Louise reageerde niet. Een hatelijke opmerking aangaande Thérèses drankzucht leek op zijn plaats, maar er schoot haar niets bruikbaars te binnen. De verwachting dat met het in ontvangst nemen van het geld haar zaken in dit huis waren afgehandeld was vervlogen. Thérèse boog zich over het tot de rand gevulde glas voor een eerste behoedzame teug en liet zich met een orgastische zucht achterover in het fluweel van de leesstoel zakken. ‘t Is toch raar,’ zei ze, ‘zó ben je onafscheidelijk en zó zie je elkaar in geen jaren...’

‘Tja...’ zei Louise. Verre van zich te laten ontmoedigen begon Thérèse aan een opsomming van feesten en popconcerten die ze

hadden bezocht, gemeenschappelijk doorgebrachte schoolvakanties, wederzijdse kennissen, die inderdaad de indruk wekte dat ze jarenlang geen dag buiten elkaar hadden gekund. Een tweede fles sherry werd geopend. Hoe eenvoudig zou het niet zijn geweest om haar te doen geloven dat er geen drank meer in huis was, maar ze had – integendeel – bij het aanzien van haar inspanningen om de allerlaatste druppels uit de fles te persen uit eigen beweging een nieuwe uit de kast gehaald; alsof ze op handen en voeten een bezettende macht gunstig trachtte te stemmen. Thérèse deed verslag van haar carrière in het buurtwerk, het gevoel van *is that all there is?* dat haar had bekropen toen ze op haar zesentwintigste in een relatie met de wethouder van Welzijn en Maatschappelijk Werk was beland en het had geleken of ze het toppunt van haar mogelijkheden had bereikt en er geen uitdagingen meer over waren, de groepstherapie die haar nieuwe zin in het leven had geschonken en het begin was geweest van haar relatie met Leendert Jongnikkel, die ze er tot haar verrassing was tegengekomen omdat hij met soortgelijke identiteitsproblemen te kampen had. Direct na de eerste sessie waren ze haar bed ingedoken, zei Thérèse voldaan, en binnen drie maanden hadden ze samengewoond. ‘Who needs wethouders. Ik heb hem als de eerste de beste boerenlul het bos in gejaagd.’ Waarop Louise, wegdommelend boven een glas cola, zichzelf hoorde zeggen: ‘Dat had anders ook weer niet gehoeven...’

Het liep tegen tweeën toen Thérèse op haar horloge keek en uitriep: ‘Mijn god, is het al zo laat!’ - op een toon alsof *zij* het kon helpen. Het afscheid bleef kort en zakelijk; toen ze eenmaal was opgestaan had ze al haar aandacht nodig om zich in die positie te handhaven – Louise hoefde alleen maar te duwen en bij te sturen. Zonder afscheidsgroet gooide ze de deur achter haar in het slot. Ze bracht de glazen en flessen naar de keuken, leegde de asbakken en deed het licht in de kamer uit. In de slaapkamer kleepte ze zich met trage bewegingen voor de spiegel uit en legde haar handen op haar borsten.

‘Louise, wijfke...’ zei ze.

Vrijdag 11 januari 1980

Al vanaf de boot had hij de asgrouwe bewolking als een muts over het nog donkere land kunnen zien liggen. Een uur lang had de trein hem gestadig dieper een atmosfeer van grijze wezenloosheid binnengevoerd – Hollandse wintervelden in een beginnend daglicht dat afkomstig leek van een dode ster, steden en dorpen als wiskundige modellen, de grafische stakerigheid van incidentele groepjes bomen aan de horizon, die de indruk versterkten dat hij op weg was naar een plaats waar zijn leven niet meer dan een vage herinnering zou zijn aan wat het ooit was geweest – tot hij tenslotte met een gevoel alsof ieder moment de tranen konden komen het centraal station van zijn bestemming binnenreed. Metaalstemmen, een chemisch bezwangerde stoflucht, de maskergezichten van wachtende reizigers in het silhouettengewemel, geen ervan langer dan een fractie van een seconde waargenomen.

Johan Dreveling verhief zich met enige moeite van de stugge zitting, verschikte iets aan zijn onderbroek, die zich tijdens de reis zweterig aan zijn zitvlak had gehecht en trok zijn grote canvas schoudertas uit het bagagerek. Een ijzige wind sloeg hem vol in het gezicht toen hij hem het perron opzeulde. Moeizaam manoeuvrerend liet hij zich in het gedrang meevoeren naar de voetgangerstunnel en begaf zich in die betrekkelijke luwte in de richting van de uitgang. Bij de bushalte liet hij de tas van zijn schouder glijden en keek rond, weggedoken in zijn sjaal, de handen diep in de zakken van zijn dunne suède jas. Het was al zowat onvoorstelbaar dat hij nog geen half etmaal geleden uit Londen was vertrokken; hij leek een eeuwigheid door een opeenvolging van duisternissen te hebben gereisd sinds het afscheid op Liverpool Street Station: met de trein door een vrijwel onzichtbaar landschap naar Harwich, via het helse kunstlicht van de inschepingshal de maanloze nacht op de Noordzee in, doorgebracht zonder slaap in een cafetaria-achtige ruimte vol provisorisch omwikkelde lichamen als een mortuarium in oorlogstijd.

In de bus, die zich bonkend en pompend door de ochtendddrukte wrong bleef het gevoel van huilerigheid constant. Hij staarde uit het

raam de zo on-metropoolachtige straten in, rommelde ondertussen afwezig in de zijvakken van de tas die hij op schoot had genomen, diepte er een vergeten jujube uit op die hij in zijn mond stak, bladerde vluchtig in het deeltje Tennyson dat hij op zijn laatste wandeling door de stad in een liefdadigheidszaak had gekocht – *As when with downcast eyes we muse and brood, And ebb into a former life...* Vanaf de halte was het nog maar een kleine wandeling naar zijn voordeur. Hij zette de tas tussen zijn voeten op het trottoir en zocht, opkijkend tegen de bakstenen gevel, in zijn zak naar zijn sleutels. Binnen was er niets veranderd: de vale vestibule met de versleten kokosmat, de gebladderde wanden, het loopspoor in het midden van de witgeverfde trap, de lucht van een slecht geventileerde wc. Met een laatste krachtinspanning hees hij zichzelf en zijn tas door de smalle spelonk naar de eerste verdieping en stak de onwennig aanvoelende baardsleutel in het slot van zijn kamerdeur. De aanblik van zijn kamer in het getemperde licht bezorgde hem geenszins het gevoel van *thuiskomen* waarop hij gehoopt had. Hij sloot de deur achter zich, trok zijn jas uit, wikkelde zijn sjaal los en liet zich in de bureaustoel vallen. Minutenlang zal hij achterovergeleund, zijn ogen gesloten, zijn voeten naast de opgestapelde post op zijn bureau, tot hij zich oprichtte en op zijn horloge keek. Het was half negen Engelse tijd. Marion dronk nu in haar satijnen nachtpon koffie aan de keukentafel, uitkijkend over de zwarte wintertuinen van Chelsea. Over drie kwartier zou ze in de undergroundtrein van Earl's Court op weg zijn naar Bayswater, waar achter een gevel van glanzende gele baksteen met ingebakken Jugendstilmotieven de British League for the Pursuit of Historical Prefigurations was gevestigd. In de bibliotheek rookte T.T.S. Harden, bijgenaamd The Stiff, een van zijn gebeeldhouwde pijpen en sopte zijn eerste toast van de dag in whisky. Of de bijnaam met zijn gelaatskleur en geprononceerde kaken te maken had of een verwijzing was naar zijn achternaam, kon Marion ook niet zeggen; wel dat hij nog uit de tijd van de oprichting in de jaren dertig dateerde. Diep in de tachtig inmiddels was T.T.S. de enige overlevende van de eerste generatie, meer een relik dan een levende kracht, al was zijn officiële benoeming nog altijd die van General Supervisor en Right Honourable President. Merkwaardig hoe exotisch, hoe *typisch Engels* die werkelijkheid, waarvan hij vier maanden deel had uitgemaakt zonder zich ergens over te verbazen, plotseling leek nu hij erop terugkeek als op een definitief afgesloten verleden.

Licht was alles geweest – in iedere betekenis van het woord. De helderheid van Chelsea in de winterochtend, de lage huizen aan de overkant met hun witte bepleistering en bruine baksteen, de schaduwloze helderheid van Marions keuken aan de straatkant, met de zwart-wit geblokte vloertegels en het oudroze behang boven de witgelakte lambriseringsen. De geur van koffie en toast wanneer hij langs een smalle dienstbodentrap naar haar etage was afgedaald en zij als eerste was opgestaan om het ontbijt te maken, of de zinderende atmosfeer van afwachting wanneer ze nog in bed lag en het zijn beurt was om de ketel op te zetten, brood te roosteren en melk voor haar cornflakes te warmen in een vooroorlogs geëmailleerd steelpannetje.

Het project dat hem naar Londen had gebracht was háár initiatief geweest. Ze was al tijdens haar studie op freelancebasis aan de League verbonden geweest; sinds haar afstuderen had ze er een vaste aanstelling als kunsthistorica. Met haar had hij een werkkamer gedeeld; samen waren ze in musea en archieven op zoek geweest naar bruikbare informatie en gedurende de vier maanden van zijn verblijf had hij een kamer bewoond op de bovenverdieping van haar etage in Gertrude Street. De nachten buiten beschouwing gelaten waren ze in feite onafscheidelijk geweest – flatgenoten in een atmosfeer van harmonieuze genegenheid, zonder een spoor van het onzuivere en sinistere dat hij doorgaans associeerde met intieme betrekkingen tussen man en vrouw of jongen en meisje. Ook tijdens de laatste dagen, toen ze hem een aantal malen sterk in verwarring had gebracht door de plotselinge intensiteit van haar liefkozingen, had hij nooit het gevoel gehad dat er zoiets ontluisterends in de lucht hing als biologische paarvorming.

Bij de herinnering aan dat heldere, nog zo recente verleden, leek de behaaglijkheid van zijn kamer ineens die van een mausoleum. Hij stond op, draaide aan de knop van de centrale verwarming en schoof de half gesloten gordijnen opzij. In het louche daglicht dat dun door de vitrage lekte leek de inrichting armoedig en rommelig, maar hij zag er vanaf om de gordijnen weer te sluiten. Leunend tegen de vensterbank keek hij om zich heen, probeerde een opkomend gevoel van verdriet te bestrijden met de gedachte dat die naargeestigheid geen lotsbestemming was, maar het gevolg van tijdelijke omstandigheden. De kamer zélf was geschapen als tijdelijke omstandigheid: een hoeveelheid kubieke meters onderdak annex opslagruimte die, wat er ook in stond, geen andere indruk kon wekken dan die van een

uitdragerij. De donkere, onregelmatige boekenkasten, door hemzelf getimmerd van sloophout, waarin de boeken een misplaatste indruk maakten naast de stereo-installatie en het rijtje langspeelplaten, de rookstoelen met hun waanzinnige balpoten en versleten pluchen bekleding, het bed, Fremdkörper van nature in ieder vertrek dat niet de slaapkamer was, bedekt met een groenfluwelen, van zijn metalen hangers ontdaan gordijn – alles bij elkaar zo ongeveer een karikatuur van het klassieke studentenkot. Het enige meubelstuk dat er niet uitzag alsof het rechtstreeks bij de stoeprand vandaan kwam, het mahoniehouten cilinderbureau dat hij kort voor zijn vertrek voor een paar tientjes op een veiling had gekocht, wekte door zijn donkere kolossaliteit de indruk dat er in de kamer een loketdienst was gevestigd, al viel dat niet te wijten aan het bureau maar aan de kamer. In een ruime, harmonieus ingericht werkkamer als die van Marion zou het volkomen op zijn plaats zijn geweest.

Hij pakte zijn reistas bij de hengsels, zette hem op het bed en ritste hem open. Zijn kleren – een overzichtelijk stapeltje; vanwege de kou droeg hij zowat alles wat hij bij zich had gehad op zijn lichaam. Verder was de tas hoofdzakelijk gevuld met in Engeland gekochte of gekregen boeken en grammofoonplaten, die hij in stapels voor de boekenkast legde. Uit het zijvak haalde hij tenslotte een zwarte plastic tas met in gouden letters de naam van een dure lingeriezaak in Kensington; het afscheidscadeau waarmee Marion hem had verrast en dat zijn gedachten tijdens de hele terugreis sterk in beslag had genomen. De avond voor zijn vertrek, toen hij juist begonnen was zijn spullen in te pakken, had ze het hem overhandigd, enigszins verlegen, maar zonder de indruk te wekken dat ze er zelf iets ongebruikelijks in zag. De inhoud bestond uit twee zijden meisjesonderbroekjes, zwart, donkerrood; vlinderig glanzende juwelen van stof, zelfs gedrapeerd over zijn gespreide vingers van een hoge erotische betovering.

‘Trek ze eens aan,’ had Marion gezegd. Een ogenblik had hij het overwogen – het was niet uit onwil geweest dat hij had geweigerd, maar hij had zich gegeneerd gevoeld onder haar blik: om wat hij was, om wat hij niét was; een gegeven dat juist door de overhandiging van die onderbroekjes ineens zo heerlijk werd benadrukt. De in hem opkomende overweging dat ze hem *fysiek* leuk of appetijtelijk kon vinden leek van zo’n blinde zelfoverschatting, zo’n botte ontkenning van de werkelijkheid, dat hij zich er een *male chauvinist pig* op zijn walgelijks door ging voelen. Maar als het dat niet was, wat was dán haar beweegreden geweest? Geen enkele zinnige mogelijkheid wist hij

te bedenken. Ze hadden naast elkaar op het bed gezeten, de half ingepakte reistas aan hun voeten. Hij had de exclusieve winkelgeur van de broekjes opgesnoven en de gladde stof tegen zijn wang gedrukt.

‘Ze zijn prachtig,’ had hij tenslotte gezegd.

‘I’m glad you think so...’ Ze moest zich meer van dit ogenblik hebben voorgesteld, maar inmiddels leek haar verwarrende verzoek niet meer dan een terloopse inval te zijn geweest. Nog een paar minuten had ze zwijgend naast hem gezeten, toen was ze opgestaan en de trap afgegaan naar haar eigen etage na vluchtig haar hand op zijn knie gelegd te hebben. Hij bleef achter met de onderbroekjes in zijn handen, *awkward* was het meest toepasselijke woord dat hem te binnen schoot. ‘Oké, trek jij de rode aan dan neem ik de zwarte...’ Zo’n antwoord had de situatie kunnen redden, en misschien was het ook wel precies wat ze had gehoopt dat hij zou zeggen. Dat hij het als een compliment moest opvatten was hem onmiddellijk duidelijk geweest, de vraag was alleen waarvóór. Misschien zag ze hem als een onooglijke vriendin die geholpen moest worden bij haar kledingkeuze.

De temperatuur in de kamer was behaaglijk geworden. Hij trok zijn laarzen en de twee paar sokken die hij op reis gedragen had uit, ontdeed zich vervolgens van verschillende lagen truien en shirts, tot alleen nog een gedecolleteerd zwart bloesje zijn bovenlijf bedekte. Terwijl hij zijn spijkerbroek uittrok stelde hij zich voor dat hij zich op dezelfde vanzelfsprekende manier voor haar ogen had uitgetkleed, zonder verwarring of bijgedachten; uitsluitend bezig een vriendelijk verzoek in te willigen. Nadat hij ook zijn onderbroek had uitgetrokken zette hij een kruk voor de wastafel in de hoek en klom erop om te zien wat *zij* te zien zou hebben gekregen wanneer hij minder blauw of geremd was geweest. Op het eerste gezicht viel het mee; geen spoor van masculiene haargroei of spiervorming. Hij draaide zich om en probeerde zijn achterzijde te inspecteren, maar moest zich daarvoor in een onnatuurlijke bocht wringen die de kruk aan het wankelen bracht. Een tweede spiegel zou uitkomst hebben geboden, maar die had hij niet. Hij duwde zijn geslacht omlaag en trok het met zijn andere hand onder zich door, maar had niet de indruk dat het een essentieel verschil uitmaakte.

Hij sprong van de kruk, nam het rode onderbroekje van het bed en hield het tegen de dunne zwarte stof van zijn bloesje. In esthetisch opzicht leek het de meest geslaagde combinatie. Liggend op het bed stak hij zijn voeten erin, trok het op tot aan zijn dijen, liet zich

vervolgens van het bed rollen en hees het staande op zijn plaats behoedzaam op, om de zo delicaat aanvoelende stof niet te beschadigen. Opnieuw klom hij op de kruk. De aanblik viel hem mee; hij kon althans niets potsierlijks ontdekken aan de door dat glanzende rood benadrukte welvingen, inclusief de bolling waarmee in het ontwerp geen rekening was gehouden en die met wat goede wil voor een flink ontwikkelde venusheuvel had kunnen doorgaan. Niets hing of stulpte; in zoverre zat het broekje hem als gegoten.

Hij nam een plastic trommeltje met make-upspullen van de plank boven de wastafel, begon met zijn oogleden licht te omwolken, bracht mascara en eyeliner aan, kleurde zijn lippen hortensiarood en ging luchtig met een poederdons langs zijn wangen en jukbeenderen. De make-up kon de sporen van de reis niet volkomen verdoezelen. Zijn haar had, door de zeelucht of de bedompte nachtrust, zijn glans verloren en hing futloos over zijn voorhoofd en langs zijn wangen. Ook stelde hij vast dat zijn wenkbrauwen moesten worden bijgewerkt, maar niettemin had hij de indruk dat Marion blij verrast door zijn uiterlijk zou zijn geweest.

Ze had hem nooit met make-up gezien. Toen hij naar Engeland kwam had hij niet het risico willen lopen om in een omgeving die het niet in de eerste plaats te doen was om uiterlijk vertoon voor excentriek of *queer* door te gaan. Zijn bordeauxrood geverfde haar had hij onveranderd gelaten omdat kaalscheren het enige alternatief zou zijn geweest, maar iedere moedwilligheid waarmee hij eventueel de aandacht op zich had kunnen vestigen had hij consequent vermeden. Als zijn verblijf langer had geduurd zou hij zich tenslotte ook in Londen wel weer zijn gaan opmaken – het was geen exhibitionistische drang om zijn omgeving te verbazen of mishagen die hem ertoe dreef, maar de vrees om in de spiegel geconfronteerd te worden met zoiets hatelijks als een *man*. Dat hij ook zonder make-up dat gevaar niet onmiddellijk liep was hij pas de afgelopen maanden gaan beseffen, en het was eens te meer bevestigd door Marions afscheidscadeau.

Het rood was vrijwel uit zijn haar verdwenen – het bij te kleuren in Engeland zou niet minder moedwillig zijn geweest dan zijn gezicht opverven, maar wel had hij er verschillende doosjes haarverf gekocht van een verzadigd kersenrood dat hij in Nederland nog nooit was tegengekomen. Een ogenblik kwam hij in de verleiding om er onmiddellijk één open te maken, maar de gedachte aan het voorgenomen bezoek aan zijn ouders, de volgende dag, deed hem beslissen dat het verstandiger was om het uit te stellen.

Hij liep naar de hoek waar de geluidsinstallatie stond, stak de stekker in het stopcontact, zette de versterker aan en liet de pick-upnaald zakken boven de plaat met grosse Erfolge van Marlène Dietrich, die hij de avond voor zijn vertrek naar Engeland had gedraaid en op de draaitafel had laten liggen. Om meer dan één reden kleurde de muziek bij de herinnering aan Marion – en daarmee bij de donkerrode stof van het onderbroekje en de metamorfose van zijn gezicht in de spiegel. Terwijl de muziek begon opende hij een van de kleine laden in het bovenstuk van het bureau en haalde een lucifersdoosje tevoorschijn met de enige opschik die hij bezat, twee zilveren oorhangers in de vorm van bezemsteeltjes, die hij om dezelfde reden niet mee naar Engeland had genomen. Zittend in zijn bureaustoel haakte hij ze in de gaatjes, die in die vier maanden nauwer waren geworden maar nog niet dichtgegroeid. Marlène zong *Ich bin von Kopf bis Fuss auf Liebe eingestellt*. Hij boog zich in de richting van het bed en nam een van de uit Engeland meegebracht boeken van de stapel, opende het en haalde de erin opgeborgen foto tevoorschijn, waarop Marion, gezeten op wat de trap van het Brits Museum zou kunnen zijn, in de lens glimlachte, een oog gesloten tegen de zon, opgemaakt als hijzelf op dit ogenblik, met het verwaaide blonde heksenhaar over haar schouder gedrapeerd, luchtig omwikkeld met een donkergroene sjaal. De zomer-Marion, zoals hij haar alleen de eerste weken een paar maal tijdens de weekeinden te zien had gekregen – op werkdagen droeg ook zij vrijwel geen make-up. Waaróm ze hem die foto had gegeven was hem op het moment zelf niet duidelijk geweest en hij had er niets tegenovergesteld, omdat hij geen enkele reden kon bedenken waarom ze prijs zou kunnen stellen op zijn portret. Pas in de trein naar Harwich was de mogelijkheid dat ze hem *leuk* vond – zoals een vrouw een andere vrouw *leuk* vindt – in hem opgekomen.

Hij zette de foto rechtop, leunde achterover in de bureaustoel, meer met het gevoel dat hij zich door haar liet bekijken dan andersom. Hij trok zijn benen op, keek neer op de glanzende bolling die deed denken aan een kerstversiering – nee, ‘kerstballen’ klonk te vulgair en vooral te lollig in dit verband –, legde vervolgens zijn hand erop en probeerde het gevoel dat ze hem aandachtig gadesloeg zo lang mogelijk in stand te houden.

Gemompel van oude mannen op een houten bank in de hal vulde de ruimte als een korrelige substantie. Door de hoge ramen van de ontvangstruimte viel het dunne licht van de winterzon. Verderop klonken de harde, hoekig articulerende stemmen waarmee de zusters dovige of seniele bewoners te woord stonden. Een golf van onwerkelijke verschrikking leek haar te overspoelen bij het betreden van de tl-verlichte ruimte. Achter de balie was de portier in slaap gevallen onder het sportkatern van De Bazuin.

Bij de ingang van de conversatiezaal was een bord bevestigd met de tekst: *Het is de Bewoners Niet Toegestaan Zich tijdens de Recreatie Uren In de Privé Vertrekken te Bevinden!* Ze keek zoekend rond, maar haar grootmoeder kon ze niet ontdekken. Misschien was ze de deur uitgegaan zonder zich iets gelegen te laten liggen aan afspraken. Een geldig excuus om de boodschappen af te leveren en te maken dat ze wegkwam – een ogenblik kwam ze in de verleiding om het inderdaad te doen, maar het plichtsbesef was sterker. Dit was een beproeving waar ze doorhéén moest om hem achter zich te kunnen laten. Maar het leek al te wreed om de portier uit zijn weldadige slaap te wekken, en de bewoners waren stuk voor stuk te ver heen om zinnige informatie van te kunnen verwachten. Ondanks de haar omringende dementie voelde ze zich geobserveerd – een sinistere ervaring in die luchtbelachtige atmosfeer.

Een verzorgster, hoekig en dreigend in een vormloos, hardblauw uniform, kwam naderbij. Louise aarzelde. Pas toen ze voorbij was had ze de moed om haar aan te spreken.

‘Zuster...’

‘Een ogenblik...’ zei ze gehinderd. Ze hurkte neer bij een rolstoel waarin een man, gehuld in een nachthemd van havermoutkleurige stof, met wijdgeopende mond naar het plafond lag te staren, en verwijderde met een servet slijmslierten van kin en bovenlip.

‘Kunt u me zeggen waar...’

‘Voor informatie moet u zich bij de portier voegen.’ Orgastisch kreunend produceerde de man een nieuwe hoeveelheid slijm. Louise haalde haar schouders op en ging terug naar de balie.

Onder het dunne krantenpapier was zijn regelmatige ademhaling zichtbaar.

‘Stik ook maar,’ dacht ze, ‘ik zoek het wel uit.’ Ze ging de trap op en opende op de tweede etage de klapdeuren naar de vrouwenafdeling. Kamer 89 – *Weduwe Nachtegaal*; de naam was met schoolkrijt op een tegen de deur geschroefd leetje geschreven. Ze klopte aan. Geen reactie. Wel had ze de indruk dat ze daarbinnen gedempte stemmen hoorde. Ze klopte nogmaals, maar de deur bleef potdicht; de stemmen hoorde ze ineens ook niet meer.

‘Hallo!’ riep ze, rammelend aan de deurkruk. Eindelijk hoorde ze het kraken van springveren en schuifelende voetstappen. Het gerimpelde gelaat van oma Nachtegaal verscheen wantrouwend in de kier. Een moment staarde ze haar in verwildering aan; toen vertrok haar gezicht in een plooi die blijde herkenning moest uitdrukken.

‘Loesje kind, ben jij het? Hoe is het mogelijk!...’ De deur werd wijd opengetrokken. Louise, besluitend dat het geen zin had om te trachten haar aan het verstand te brengen dat dit geen verrassingsbezoek was, betrad het kleine vertrek. Haar grootmoeder sloot de deur zorgvuldig, keek haar aan met een geënerveerde blik en legde haar wijsvinger waarschuwend tegen de lippen. Daarop draaide ze zich in de richting van het bed, bukte zich, en plotseling schalde haar stem met doordringende kracht: ‘U kunt weer tevoorschijn komen mevrouw; de kust is veilig!’ Vanuit de schemering onder het metalen ledikant klonken droefgeestige verzuchtingen; een donkere gestalte kwam in beweging. Terwijl Louise tegen de muur gedeinsd toekeek kwam op handen en voeten een figuur als een door regen en wind van eeuwen aangetast gargouille tevoorschijn, hees zich op aan de bedrand en begaf zich in een verkrampde zithouding naar de enige aanwezige stoel in het vertrek.

‘Laat me je voorstellen aan mijn buurvrouw, de weduwe Dreveling,’ zei haar grootmoeder.

‘Dag mevrouw,’ zei Louise, nog steeds met haar rug tegen de muur gedrukt. De oude mompelde iets en lachte wezenloos.

‘Zie je, Loesje, we schrokken nogal toen we je hoorden kloppen. Het is streng verboden om bezoek op de kamer te ontvangen; daar wordt streng de hand aan gehouden, zéér streng. Wanneer een van de zusters mevrouw Dreveling hierbinnen betrapt ziet het er niet best voor ons uit...’

‘Hoezo?’

‘Stil kind! Hoe minder er over die dingen gesproken wordt hoe beter, maar neem gerust van me aan dat het hier in het gesticht nooit de gewoonte is geweest genade voor recht te laten gelden... Wil je soms een kopje thee gebruiken?...’

Louise keek op haar horloge. ‘Vlug dan,’ zei ze, ‘ik moet me haasten want ik heb een afspraak.’

‘Wel, wel, wel...’ Hoofdschuddend schuifelde oma Nachtegaal naar het theelicht op het nachtkastje, ‘u ook nog een heerlijk kopje, mevrouw Dreveling?’

‘Een núver kop thee, jawel!’ verklaarde de oude plotseling met een onthutsend harde, nasale stem, ‘daar kan ‘n mens ja niet zonder, al zou hij willen! Mijn man dronk op zijn tijd een kop thee mevrouw, ik zeg het u! Met mate, want hij was een matig mens, maar op zijn tijd dronk hij een kop thee; daar kom ik met een gerust hart voor uit...’

‘Zo is het mevrouw. De doden mogen ons dan zijn voorgegaan, maar het zaad van hun lessen gaat niet verloren in de harten der levenden...’

De weduwe Dreveling schudde berustend het hoofd. Nee, nee... Hij was ja ‘n voorbeeld voor velen. ‘n Man met harde handen; hárde handen mevrouw, maar altijd met een núver doel voor ogen. Ach, vaak vlijmt ‘t me als een gloeiend zwaard door de schede...’

‘Een heerlijk kopje thee, mevrouw Dreveling...’

‘Tante Griselda voelde zich wat grieperig,’ zei Louise, ‘daarom heeft ze gevraagd of ik de boodschappen wilde komen brengen... Thee, suiker, vitaminepillen, waxinelichtjes, twee flessen Dokter Stoeldraaiers Laxeersiroop...’ Ze stalde alles uit op het formica tafelblad en hing haar tas over haar schouder, niet wetend of het opportuun was om uit zichzelf over de gemaakte kosten te beginnen.

‘Dank je wel kind. Het doet me deugd dat jij je nog niet te belangrijk voelt om een boodschap te doen voor je oude oma. Je wilt vast wel een kaakje bij de thee, niet Loesje?...’

‘Vier graag,’ zei de weduwe Dreveling, ‘mijn man zaliger nam er altijd vijf, maar je kunt ja niet aan de gang blijven...’ Ze wendde zich met een ruk tot Louise en raakte met een benige hand haar knie aan. ‘Een tuchtige kerel, dát was hij; een man die niet van fratsen wilde weten. Een man met harde handen, jawel, maar stinkende heelmeeesters timmeren er al genoeg langs de weg naar de verschuffeling. Verjeud wordt ons Dietse land, en geen stem verheft zich om ‘t kwaad te keren, geen harde hand grijpt in. *Hij* zou ‘t geweten

hebben, o ja! *Hij* zou de tuchtwiep hebben aangedragen en gesproken als klaroengeschal: het is nog niet te laat om 't getij te keren!'

'Ga je gang kind,' zei oma Nachtegaal, Louise de koektrommel voorhoudend, 'en drink je een of twee schepjes in je thee?'

'Ik heb hem al op,' zei ze, een kaakje nemend en het in zijn geheel in haar mond schuivend. Ze voelde nog steeds de druk van die kille vingertoppen tegen haar knieschijf, al had de aanraking niet langer dan een seconde geduurd.

'Nog een heerlijk kopje dan? Het is je van harte gegund.'

Ze schudde met volle mond haar hoofd, vermaalde het kaakje tussen haar kiezen en probeerde voldoende speeksel te produceren om die mond vol droge kruimels door te slikken.

'Ik moet nu echt gaan.' Ze bukte zich om haar schoudertas, die op de grond was gegleden, op te rapen. 'En denk erom oma, de dosering van het laxermiddel is aangegeven in theelepels, geen soeplepels. Tante Griselda heeft me dringend gevraagd of ik dat wilde doorgeven.'

'Ik zal het onthouden kind, maak je geen zorgen... Het is jammer dat je maar zo kort kunt blijven. Wacht, ik schiet even een vest aan, dan breng ik je naar de uitgang. Hoe laat is je afspraak precies?'

'Over een half uur,' zei ze. Haar geld kreeg ze niet terug, zoveel was inmiddels wel duidelijk, maar het intense besef van bevrijding leek het verlies van die paar tientjes ineens grotendeels te compenseren.

'Ja, dan moet je je haasten,' begreep oma, 'mevrouw Dreveling, hebt u een minuutje? Dan breng ik mijn kleindochter even weg.'

'Een minuutje, ja, ja...' knikkebolde de oude.

'Dag mevrouw,' zei Louise. Maar er kwam geen antwoord.

'Ach, 't is een oud mens,' zei oma op de gang, 'ze heeft veel meegemaakt in 't leven en daardoor is ze wat aan het malen geslagen.'

'O,' zei Louise. Oma Nachtegaal had haar arm gegrepen en schuifelde zwaar afhankelijk naast haar voort, zodat het haar moeite kostte om in balans te blijven.

'Maar toch een brave mens. Een bráve mens... Kind, loop alsjeblieft niet zo te stampen. Zuster Griepentroch is in een verschrikkelijk humeur vandaag.'

'Ja oma,' zei ze gehoorzaam, ook al had ze niet de indruk dat er iets buitensporigs was aan haar manier van lopen.

'Ze heeft veel van de wereld gezien en veel meegemaakt in het leven. Haar man was voor de oorlog ambassadeur in Afrika, maar het is

slecht met hem afgelopen. Onverlaten hebben hem tijdens de oorlog een stel kogels door het hoofd geschoten. Ach, je weet toch Loesje, dat ook je lieve grootvader om het leven is gekomen in die verschrikkelijke tijd. Het is een wonderlijk toeval dat ons hier in het huis heeft samengebracht; nu vinden we troost en begrip bij elkaar na al die jaren...

‘Ja, dat is prettig,’ knikte Louise.

‘Nee kind, dat is niét prettig. Je doet oma heel veel verdriet met zulke harteloze opmerkingen. Wat is er zo prettig aan een gewelddadige dood? Waar heeft je lieve grootvader het aan verdiend om na zoveel jaren in zijn graf nog een schop na te krijgen? Van zijn eigen kleinkind notabene...’

‘Zo bedoelde ik het helemaal niet,’ mompelde Louise, terwijl ze in de lift stapte die hen in een paar seconden naar de begane grond bracht. Achter de balie lag de portier nog steeds in diepe slaap, maar de krant was door iemand meegenomen.

‘De doden te beschimpen en bespotten is al te makkelijk,’ vervolgde oma, ‘zij kunnen zich immers niet verweren in hun graf. Hoogstens mogen we hen benijden omdat de bedroefelijkheden van de ouderdom hun bespaard zijn gebleven, waaraan immers geen levend mens ontkomt. Hoe oud ben jij nu, kind?’

‘Bijna zevenentwintig,’ oma.’

‘Ook al hard op weg naar de dertig, en tweemaal dertig is altijd nog zestig. Ja, de jaren verglijden als water op weg naar de eeuwigheid...’

‘Inderdaad oma,’ zei ze met haar hand op de kruk van de buitendeur.

Een afspraak, jawel... Het gaf haar het gevoel dat ze zich er té gemakkelijk vanaf had gemaakt, ook al zou een min of meer geïnspireerde leugen bij voorbaat verspilde moeite zijn geweest en had ze de waarheid – dat ze enkel uit zuur plichtsbesef dit bezoek had afgelegd en zich bij het aanhoren van die wezenloze conversatie op een glijbaan naar een diepe geestelijke crisis voelde gezet – evenmin ooit zou kunnen uitspreken, ook als ze er niét de woede van tante Griselda en de bijbelse vervloeking van haar grootmoeder mee over zichzelf zou hebben afgeroepen.

Ze wilde alleen zijn. Misschien was er nog hoop en werd haar roman niet zó rottig als ze de afgelopen dagen had gevreesd. Misschien was het niets dan een voorbijgaande depressie geweest, een storing in het chemisch evenwicht die met Louise Nachtegaal *als zodanig* niets te maken had gehad. Dan had dit bezoek toch zin gehad, want de wereld leek er daadwerkelijk lichter op te zijn geworden nu ze het achter de rug had, al was het dan ook niet volkomen pijnloos geweest. *Al hard op weg naar de dertig...* Het was verdomme nog waar ook. Zo'n substantieel deel van haar leven inmiddels opgesoupeerd, en met welk resultaat?

Ze ademde een paar maal diep de droge vrieslucht in om de vraag, samen met alle antwoorden uit haar hoofd te verdrijven. Het scheen te werken; wel constateerde ze ineens een diepe tegenzin om al naar huis te gaan. Er hing een bedomptheid die haar te sterk deed terugdenken aan Thérèses sherrypartij. De gedachte aan stofzuigen en afwassen viel nog te verdragen – het leek een natuurlijke voortzetting van de reiniging waartoe ze zich de vorige avond had gedwongen en die haar geestelijk evenwicht alleen maar ten goede kon komen. Maar vervolgens brak onvermijdelijk het verschrikkelijke moment aan waarop ze aan haar bureau plaatsnam, waar de overbloezende asbak stond te stinken naast de onafgedekte Triumph, de schrijfmachine aanzette, papier op de rol draaide... Leegte; in haar hoofd niet minder dan op het witte vel, een taalloos vacuüm, bewegingloos en onontkoombaar als de dood. Zo was het althans de afgelopen weken geweest; misschien was het een symptoom geweest van een crisis die

inmiddels over zijn dieptepunt heen was, maar om daar achter te komen zou ze in elk geval het risico van een nieuwe inzinking moeten nemen. En ook al beseftte ze dat ze niet eeuwig in de kou kon blijven ronddolen, voorlopig leek buiten blijven de veiligste oplossing. Met de lage winterzon in haar rug begon ze te lopen.

Ze viste een sigaret uit haar tas; op dit moment het enige waar ze oprecht behoefte aan had. Ze had meer dan twee uur niet gerookt. Zo lang hield ze het zelden vol midden op de dag. Haar aansteker was in de voering van haar tas gegleden. Mopperend stak ze haar vinger in het gat. Ze kon hem net aanraken, maar haar vingers kregen er geen vat op. Het enige dat ze opdiepte was een sterk verroeste veiligheidsspeld van het soort waarmee Schotse rokken bij elkaar werden gehouden. Ze stak hem in haar jaszak. De aansteker bleef onbereikbaar.

Vanuit de bleke, boomarme nieuwbouwwijk sloeg ze een voetpad in dat naar een breed kanaal leidde. De geur was ineens die van het platteland en nadat ze de brug was overgestoken, viel de stad alleen nog maar te vermoeden. Weggedoken in haar kraag liep ze langs het water, zonder zich tot denken te forceren, zonder gedachten te hoeven verdringen. Volkomen stil was het hier niet – in de verte klonk het zagende geluid van een autoweg, het water sloeg tegen de beschoeiing van het kanaal, af en toe passeerde er een fietser, stemmen en flarden popmuziek wezen erop dat ze de bewoonde wereld nog maar nauwelijks achter zich had gelaten, maar vóór haar lagen de verlaten weilanden en heerste een *visuele* stilte die suggestief genoeg was om het ook werkelijk stil te doen zijn.

De korrelig aanvoelende veiligheidsspeld die ze in haar zak gedachteloos tussen duim en wijsvinger open en dicht had geknipt brak plotseling in tweeën. Toen ze hem tevoorschijn haalde zag ze dat de binnenkant van haar hand bedekt was met een vettige roodbruine laag. Zacht vloekend gooide ze de twee helften met een boog het kanaal in. Nadat ze haar hand aan een papieren zakdoekje had afgeveegd probeerde ze nogmaals de aansteker te pakken te krijgen, maar opnieuw zonder resultaat. Toen ze opkeek zag ze in de verte een gestalte naderen over het pad. Een ogenblik stond ze op het punt zich om te keren en terug te gaan naar waar ze vandaan was gekomen, maar beseftte dat ze daarmee fysiek gehoor gaf aan een angst voor de toekomst die ze juist bezig was achter zich te laten, die daarbij in feite nergens op sloeg en voornamelijk het product was van haar depressie – de op hol geslagen hormonenhuishouding. Waar wás ze bang voor? Dat ze een verkrachter op oorlogspad tegemoet liep? Die angst leek

nauwelijks gegrond bij deze temperatuur en de frequentie waarmee fietsers voorbij bleven komen. Nee, het was iets anders. De fietsers, ook als ze haar tegemoet kwamen, bleven door hun snelheid en hun hoge zit buiten de kwetsbare cirkel die de intimiteit van haar wezen omgaf, maar een wandelaar naderde niet als geïsoleerde abstractie maar als een levende persoon wiens blikken vermeden moesten worden, die de cirkel misschien met zijn groet zou beschadigen... Ze ging in de berm lopen, wierp een voorzichtige blik vooruit – de gestalte was haar tot op een meter of vijftig genaderd, dichtbij genoeg om te kunnen onderscheiden dat het een bisschop was, gehuld in een gouden tabberd, met een gouden mijter op het hoofd... Een bisschop? – op het fietspad langs een provinciaal kanaal in zijn dooie eentje? Ze keek nogmaals. Er viel niet aan te twijfelen; het wás een bisschop, krachtig voortstappend met in elke hand een staf op flinke bergbeklimmersschoenen. Ze richtte haar blik weer omlaag, bekeek aandachtig de zomen van haar spijkerbroek en de schrale plekken op de neuzen van haar laarzen. Sierlijke voetjes trouwens, dat wel, op die halfhoge hakken, en daarbij ook nog geschikt om in geval van nood flinke schoppen tegen schenen of kloten mee uit te delen. Knieën niet te vet, niet te knokig; tamelijk volmaakt eigenlijk, de glooiing van haar heupen en dijën als in een geschenkverpakking van vaalblauw denim – ook zonder spiegel bij de hand slaagde ze er nog in zichzelf te bewonderen als een kunstwerk.

‘Herken je me niet Louise?’ klonk een wat geaffecteerde stem vlakbij, ‘of wil je me niet kennen in mijn staat van gezalfde hoogheiligheid?’

Ze keek op. ‘Edward...’ zei ze, ‘nooit geweten dat je katholiek was.’

Tegenover haar stond de bisschop – onmiskenbaar, al was zijn uitdossing van dichtbij minder overtuigend dan hij uit de verte geleken had, in wie ze – wat bleker en vleziger geworden maar verder niet opvallend veranderd – bij de eerste oogopslag haar vroegere klasgenoot herkende. Edward zus of zo... de achternaam kon ze zich niet herinneren.

Zag je me niet aankomen?’ vroeg hij.

‘Ik was in gedachten... Of nou ja, alles wat ik zag was een bisschop in de verte en het leek me veiliger om niet te gaan lopen staren.’

‘Groot gelijk. ‘t Is jammer dat niet méér mensen zo verstandig zijn...’ De staf in zijn rechterhand, zag ze nu, was geen staf maar een

ingeklapt statief waarop een fototoestel was gemonteerd. De linker staf was in werkelijkheid de geornamenteerde poot van een staande schemerlamp, gekroond door een rubberen fallus van buitengewone afmetingen. Ze keek ernaar zonder zich er iets bij af te vragen, zonder wezenlijke interesse, hoogstens opgelucht dat ze werkelijk een bisschop had gezien en niet aan waanvoorstellingen leed.

‘Wat loop jij hier rond te scharrelen in deze kou?’ vroeg ze.

‘Ik werk aan een project,’ zei hij met een licht verontwaardigde nadruk, ‘je dacht toch niet dat ik er altijd zo bijliep?’

‘Ik dacht niets bepaalds...’ Ze staarde langs hem heen in de verte, zou eigenlijk het liefst verder zijn gewandeld, maar het was duidelijk dat er aan zijn uitleg niet te ontkomen viel, tenzij ze ronduit verklaarde er niet in geïnteresseerd te zijn.

‘Heb jij misschien vuur bij je?’ vroeg ze.

‘Een ogenblikje...’ Hij stak haar de staf met de fallus toe en begon onder zijn tabberd te graaien. Was het noodlot er doelbewust op uit haar in de mallotigste situaties te brengen om duidelijk te maken dat ze de regie over haar leven nog lang niet in eigen hand had? Daar stond ze met die kolossale snikkel in haar hand naast een uit vodden opgetrokken kerkspook langs de openbare weg alsof ze deel uitmaakte van een obscene pantomime. Ze wierp een vluchtige blik op zijn inspanningen, richtte haar aandacht vervolgens weer op de horizon, de weilanden, een rij populieren die een verre provinciale weg markeerde, ondertussen trachtend de blikken van de passerende fietsers en bromfietsers te negeren.

‘Aha!...’ riep Edward. Uit het diepst van zijn gewaad haalde hij een doosje lucifers tevoorschijn en reikte het haar aan. Gretig stak ze de wat verfromfaaide sigaret op. Al bij de eerste trek leek de wereld overzichtelijker en minder vijandig. Ze ontspande, voelde zich ineens in staat hem rechtstreeks aan te kijken.

‘Een project,’ stelde ze, terwijl ze de lucifers teruggaf en hem de staf weer in handen drukte, ‘je loopt hier dus niet in functie...’

‘Ik zoek een manier om in dat weiland te komen,’ zei Edward, ‘maar er is nergens een hek te bekennen en in deze kleren zie ik mezelf echt niet over prikkeldraad en door greppels klauteren. Heb jij onderweg soms een ingang gezien?’ Ze haalde haar schouders op.

‘Ik denk dat ik het voor vandaag maar opgeef. M’n vingers zijn eigenlijk ook allang te stijf om nog een camera mee in te kunnen stellen. Het is gewoon geen dag waarop de zegen rust. Vind je het goed als ik met je terugloop naar de parkeerplaats?’

Opnieuw haalde ze haar schouders op. 'Je doet maar...'

'Tenzij je er wat voor voelt te figureren in een fotostrip. Ik zou een scene in kunnen lassen van een blonde schone die langs het kanaal door een hete bisschop achterna wordt gezeten. Dáárvoor wil ik de kou nog wel een half uurtje trotseren...'

'Dank je de koekoek. Het wordt mij ook te koud. Ik wil naar huis.'

'Goed, goed...' zei hij haastig, 'het was maar een inval.'

'Je werkt dus aan een fotostrip...' Ze was er niet in geïnteresseerd maar voelde zich verplicht om de pinnige indruk die ze misschien had gewekt te verzachten – al nam ze zich het tegelijkertijd kwalijk, want die ziekelijke angst om anderen te kwetsen had haar de afgelopen dagen al ellende genoeg bezorgd.

'Je herinnert je misschien dat ik me indertijd op school ook al sterk voor de ontwikkeling van het beeldverhaal interesseerde...'

'Ik weet alleen nog dat je net zo'n groene coltrui droeg als Guust Flater. Okee, je bent er dus in doorgegaan. Wat doe je, verdien je je brood met striptekenen?'

'Nou nee, zo simpel ligt het niet. Het is mij in de eerste plaats te doen om de *geschiedenis* van het stripverhaal. Ik probeer momenteel een tijdschrift van de grond te krijgen waarin de strip als een *ernstige* kunstvorm wordt behandeld die van invloed is op alle facetten van de maatschappij; die in feite de wereld zoals die zich sinds de jaren vijftig ontwikkeld heeft grotendeels vorm heeft gegeven. Er moet volgens mij een behoorlijke markt voor zoiets zijn, het is me alleen nog niet gelukt om daar de heren uitgevers van te doordringen...'

'O, en daarom houdt je je in leven met het maken van fotostrips,' begreep ze. Ze had het gevoel dat zowat iedere opmerking die ze maakte over moest komen als oningeleefd, ongeïnteresseerd, moedwillig kwetsend zelfs. Er wrong nog steeds iets in haar sociale vaardigheid – alsof er daadwerkelijk en fysiek een knoop in was gelegd.

'Was het maar waar,' zei Edward zonder de indruk te wekken dat hem iets was opgevallen aan haar toon, 'nee, ik heb geen idee waar ik dat soort ongein gepubliceerd zou kunnen krijgen, behalve in mijn eigen tijdschrift. Ik was op de gedachte gekomen dat er in zo'n blad over strips natuurlijk ook stripverhalen moeten staan – het kan niet alléén maar wetenschappelijk of historisch zijn, maar ik kon geen geschikte tekenaar vinden en zelf heb ik weliswaar ideeën genoeg, maar ik kan niét tekenen – gênant genoeg voor iemand die zich bezig houdt met de geschiedenis van het stripverhaal, maar het is niet

anders. Zodoende ben ik op het idee van een fotostrip gekomen; hopelijk lukt het me te zijner tijd om dáárvoor een uitgever enthousiast te krijgen... Mijn brood verdien ik voorlopig als suppoost in het provinciaal museum. Ach, het kon erger...'

Ze knikte zwijgend. Als ze zich nu dwong om iets te zeggen zou het uitdraaien op een opmerking als: 'Ja, genieën moeten nu eenmaal lijden' of een soortgelijke zouteloosheid, die haar grenzeloos zou hebben gedeprimeerd wanneer hij tot háár gericht zou zijn geweest. En geïnteresseerd in wat hij te vertellen had was ze nog steeds niet. Ze had er allang spijt van dat ze niet de moed had kunnen opbrengen om rechtstreeks naar huis te gaan – dan had ze inmiddels aan haar bureau gezeten – achter de schrijfmachine; hoe erg kon die confrontatie zijn zolang ze zich niet verplicht voelde om iets op papier te krijgen? Op de grammofoon Mozart of Albinoni, een verse pot koffie, voldoende sigaretten; een orgie van huiselijkheid achter wanden als vestingmuren, van onder tot boven met boeken gepantserd, ondoordringbaar voor de profane wereld daarbuiten zolang ze de telefoon niet opnam en de voordeur gesloten hield voor onaangekondigde bezoekers. Ze schoot tussen duim en wijsvinger de tot aan de filter opgerookt sigarettenpeuk het kanaal in.

'En schiet het al op, die fotostrip?' vroeg ze, opgelucht dat haar toch nog een zinnige vraag te binnen schoot.

'Ik ben zowat halverwege... Het moet een soort Rake's Progress worden, maar dan met een bisschop in de hoofdrol.' Ook Edward scheen een ogenblik geen uitweg gezien te hebben uit de pijnlijke stilte. Misschien liep hij net zo sterk als zij te verlangen naar het moment waarop ze ieder huns weegs konden gaan, al had zij zich wat dat betrof niets te verwijten want het was zijn idee geweest om samen verder te gaan, niet het hare.

'Het is natuurlijk een tijdrovend proces; voor twee of drie plaatjes ben je al gauw een hele dag in touw – als het tenminste meezit, want vandaag ben ik er niet in geslaagd ook maar een enkele bruikbare foto te maken. Jammer, het licht is perfect voor de hoogdramatische scene die ik in gedachten had: mijn bisschop is na een leven van uitspattingen in een kaal spooklandschap beland; voor zijn geest verschijnen de honderden, duizenden vrouwen, mannen en kinderen die hij in zijn wellust heeft misbruikt en verdorven. Vertwijfeld werpt hij zich ter aarde – *Mene Mene Tekel Ufarsin!* – en scheurt zich in wanhoop de gouden gewaden van het lijf, tot hij uiteindelijk alleen nog zijn schoenen en zijn mijter aan en op heeft...'